

PROROGACIJA MJESNE NADLEŽNOSTI U HRVATSKOM PRAVU

Prof. dr. sc. Mihajlo Dika *

UDK 347.937.4(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: listopad 2011.

U radu se nastoji izložiti bitne odrednice instituta prorogacije mjesne nadležnosti u hrvatskom pravu nakon izmjena i dopuna njegova uređenja novelom Zakona o parničnom postupku iz 2003. Pritom se odvojeno razmatraju tzv. eksplicitna prorogacija mjesne nadležnosti od tzv. prešutne prorogacije te nadležnosti. U okviru dionice o tzv. eksplicitnoj prorogaciji mjesne nadležnosti definiraju se pretpostavke valjanosti takve prorogacije (granice prorogabilnosti, problem stvarne nadležnosti prorogiranog suda, forma i predmet sporazuma o prorogaciji), zatim se istražuju modaliteti pozivanja na ugovor o prorogaciji tijekom postupka, nastoje se odrediti učinci ugovora o prorogaciji te odgovoriti na pitanje o njegovoj pravnoj prirodi. U dionici o tzv. prešutnoj prorogaciji mjesne nadležnosti obrađuju se pretpostavke, modaliteti i učinci utemeljenja mjesne nadležnosti takvom prorogacijom. Zaključno se, povezano s konstatacijama o tome, naglašava potreba daljnjeg približavanja uređenja instituta prorogacijskog sporazuma i ugovora o arbitraži.

Ključne riječi: prorogacija, mjesna nadležnost

I. UVOD

Autonomija volje stranaka u parničnom postupku u povijesno-komparativnoj perspektivi svoj je poseban izraz pronašla u mogućnosti prorogacije određenih oblika nadležnosti. Strankama se priznaje pravo da uz određene pretpostavke prije pokretanja postupka svojim sporazumom utvrde sud koji će biti nadležan za određene njihove sporove, i to umjesto suda koji bi inače prema zakonu bio nadležan. Pritom sadržaj takva njihova ovlaštenja može varirati u vre-

* Dr. sc. Mihajlo Dika, profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

menu i prostoru i može se ticati (samo nekih oblika) mjesne nadležnosti i/ili međunarodne nadležnosti, stvarne nadležnosti i interne jurisdikcije.

U hrvatskom parničnom procesnom pravu stranke su ovlaštene u načelu prorogirati mjesnu i međunarodnu nadležnost (eksplicitna prorogacija). U određenim slučajevima stranke mogu posredno, podnošenjem tužbe nenadležnom sudu (tužitelj) i propuštanjem da pravodobno prigovore da sud pred kojim je postupak pokrenut nije mjesno, stvarno ili međunarodno nadležan (tuženik), stvoriti uvjete da taj sud postane nadležan za rješavanje njihova spora (prešutna prorogacija).

Stranke su ovlaštene ugovoriti arbitražu kao medij za rješavanje određenih njihovih sporova (6. ZA¹).

U ovom će se radu nastojati obraditi samo institut prorogacije mjesne nadležnosti u hrvatskom parničnom postupovnom pravu.

II. EKSPPLICITNA PROROGACIJA MJESNE NADLEŽNOSTI

1. Općenito

Institut (eksplicitne) prorogacije mjesne nadležnosti, određivanja mjesne nadležnosti pismenim sporazumom stranaka kojim je izriekom predviđeno koji će sud biti mjesno nadležan za rješavanje određenog već nastalog ili svih ili samo nekih budućih sporova koji bi mogli nastati iz određenog pravnog odnosa, uređen je člankom 70. ZPP-a², koji glasi:

Ako zakonom nije određena isključiva mjesna nadležnost suda, stranke se mogu sporazumjeti da im u prvom stupnju sudi sud koji nije mjesno nadležan, uz uvjet da je taj sud stvarno nadležan.

Ako je zakonom određeno da su za suđenje u određenom sporu mjesno nadležna dva suda ili više sudova, stranke se mogu sporazumjeti da im u prvom stupnju sudi jedan od tih sudova ili drugi stvarno nadležni sud.

Taj sporazum važi samo ako je pismeno sastavljen i ako se tiče određenog spora ili više sporova koji svi proistječu iz određenog pravnog odnosa.

¹ ZA: Zakon o arbitraži (Narodne novine 88/01)

² ZPP: Zakon o parničnom postupku (Službeni list SFRJ, br. 4/1977, 36/1977, 6/1980, 36/1980, 43/1982, 69/1982, 58/1984, 74/1987, 57/1989, 20/1990, 27/1990, 35/1991; Narodne novine, br. 26/1991, 53/1991, 91/1992, 112/1999, 88/2001, 117/2003, 2/2007 i 96/2008, 84/2008, 57/2011).

Sporazum o mjesnoj nadležnosti sklopljen je u pisanom obliku i ako je sklopljen razmjenom pisama, brzojava, teleksa ili drugih telekomunikacijskih sredstava koja omogućavaju pisani dokaz o sklopljenom ugovoru. Ispravu o sporazumu tužitelj mora priložiti uz tužbu.

Mogućnost određivanja mjesne nadležnosti sporazumom stranaka izraz je poštovanja, kao što je rečeno, stranačke autonomije i na području procesnoga prava. U sporovima u kojima je dopuštena prorogacija mjesne nadležnosti primarni kriterij za određivanje te nadležnosti jest suglasna volja stranaka izražena u pismenom sporazumu. Zakonom utvrđeni kriteriji za određivanje mjesno nadležnog suda su stoga u takvim sporovima supsidijarnoga karaktera - oni se primjenjuju samo ako stranke nisu iskoristile svoje pravo da suglasno utvrde sud koji će biti nadležan za rješavanje njihovih sporova.

Novelom iz 2003.³ uređenje instituta eksplicitne prorogacije mjesne nadležnosti dopunjeno je unošenjem u članak 70. ZPP-a novog stavka 4. o tome kad će se smatrati da je prorogacijski sporazum sklopljen u pisanoj formi.

O mogućnostima tzv. prešutne prorogacije mjesne nadležnosti vidjeti *infra ad III*.

2. Pretpostavke

Iz citiranih bi odredaba članka 70. ZPP-a bilo moguće izvesti da bi za dopustivost eksplicitne prorogacije mjesne nadležnosti morale kumulativno biti ispunjene određene pretpostavke:

- (1) sporovi kojih se prorogacija tiče moraju biti prorogabilni
- (2) prvostupanjski sud čija se nadležnost ugovara mora biti stvarno nadležan, a sam
- (3) ugovor o prorogaciji mora biti:
 - (3.1) sklopljen u pismenom obliku
 - (3.2) prije podnošenja tužbe sudu i
 - (3.3) mora se ticati određenog (već nastalog) spora, odnosno svih ili samo nekih sporova koji bi mogli nastati iz određenog pravnog odnosa (*arg. ex 70.*).⁴

³ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku od 14. srpnja 2003. (Narodne novine, br. 117/2003).

⁴ U ovom radu odredbe pojedinih zakona označavat će se navođenjem broja članka, stavka odvojenog kosom crtom od broja članka te točke ili rečenice u istom stavku, odvojene

3. Prorogabilnost

Stranke su ovlaštene prorogirati mjesnu nadležnost u svim vrstama sporova, osim u onima za koje je propisana isključiva mjesna nadležnost (*arg. ex* 70/1.). Prorogacija bi, dakle, bila dopuštena neovisno o tome kakve je vrste i pravne prirode odnos u vezi s kojim bi sporovi mogli nastati, mogu li se stranke u njima nagoditi ili ne mogu. U tom bi smislu granice prorogabilnosti bile postavljene šire nego granice arbitrabilnosti jer se ugovor o tzv. domaćoj arbitraži može sklopiti samo u sporovima o pravima s kojima stranke mogu slobodno raspolagati (*arg. ex* 3/1. ZA). S druge strane, međutim, kad je u pitanju tzv. domaća arbitraža, granice arbitrabilnosti su šire od granica prorogabilnosti jer se nadležnost arbitražnog suda može ugovoriti i u sporovima za koje je predviđena isključiva ne samo mjesna već i stvarna nadležnost državnoga suda (*arg. ex* 3/2. ZA).

Isključiva mjesna nadležnost propisana je npr. za sporove o stvarnim pravima, zbog smetanja posjeda te iz zakupnih i najamnih odnosa na nekretninama (56.), u sporovima o stvarnim pravima te iz zakupnih odnosa na brodu i zrakoplovu (57.), u sporovima iz odnosa s vojnim jedinicama (61.), u sporovima koji nastanu u tijeku i u povodu ovršnog ili stečajnog postupka (63., 63.a) itd.

U doktrini i praksi postavilo se pitanje o mjerodavnosti ugovora o prorogaciji u slučajevima subjektivne i objektivne kumulacije tužbenih zahtjeva. Čini se da bi polaznu osnovu za rješenje problema koje implicira to pitanje trebalo tvoriti stajalište da bi ugovoru o prorogaciji trebalo dati prednost pred pravilima o atrakciji mjesne nadležnosti, osim u slučajevima u kojima bi sud koji bi prema tim pravilima trebao biti nadležan bio isključivo mjesno nadležan za sve suparničare, odnosno za sve kumulirane zahtjeve. U prilog tomu stajalištu govori zakonsko rješenje koje autonomiji volje stranaka u parničnom postupku daje prednost pred zakonskim pravilima o mjesnoj nadležnosti u svim slučajevima, osim u onima za koje je propisana isključiva mjesna nadležnost, dakle i pred pravilima o atrakciji mjesne nadležnosti, osim onima prema kojima sud čija se nadležnost atrahira postaje isključivo mjesno nadležan za sve potencijalne suparničare, odnosno za sve zahtjeve koji se hoće kumulirati. Naime, ako se

točkom od broja članka ili stavka. Više će stavaka ili točaka istoga članka ili stavka međusobno biti razdvojeno zarezom. Crtica između brojeva dvaju članaka ili stavaka koristit će se za označavanje da se sve odredbe između tih brojeva odnose na tekst ispred njih. Za označavanje pojedinih propisa koristit će se njihove kratice, koje će biti definirane u tekstu. Jedino će se odredbe ZPP-a navoditi bez naznake kratice toga zakona.

sporazumom o prorogaciji može derogirati mjerodavnost svih zakonskih pravila o mjesnoj nadležnosti, osim onih koja propisuju isključivu mjesnu nadležnost (*arg. ex 70/1.*), tada bi to trebalo vrijediti i za pravila o atrakcijskoj mjesnoj nadležnosti.

U judikaturi je izražen stav da prorogacija nije dopuštena ako je makar za jednog od suparničara isključivo nadležan neprorogirani sud.⁵ Polazeći od izloženog načelnog stajališta o prosuđivanju mjerodavnosti ugovora o prorogaciji u slučajevima subjektivne i objektivne kumulacije, treba uzeti da bi se to stajalište izraženo u judikaturi smjelo prihvatiti samo kad bi bila riječ o tzv. nužnom suparničarstvu, suparničarima koji moraju biti zajednički obuhvaćeni tužbom na pasivnoj strani da bi ona bila dopuštena.⁶ U tom bi slučaju okolnost da je za jednoga od njih predviđena isključiva mjesna nadležnost određenog suda postala osnovom za utemeljenje takve nadležnosti i za sve ostale jer svi oni moraju biti zajednički tuženi pred istim sudom. U tom bi slučaju sud koji je isključivo mjesno nadležan za jednog od suparničara postao tako nadležan prema pravilima o atrakciji nadležnosti i za ostale. U slučaju običnog suparničarstva, dakle suparničara čija je procesna sudbina u osnovi samostalna (200.⁷), okolnost da je neki sud isključivo mjesno nadležan za jednog od takvih suparničara ne bi taj sud pretvarala u tako nadležan sud i za ostale. Stoga, ako su neki od njih sklopili prorogacijski sporazum, on bi za njih bio mjerodavan i u odnosu na njih ne bi došlo do atrakcije nadležnosti. Između potencijalnih običnih suparničara ne bi moglo doći do zasnivanja suparničarstva prema atrakcijskom kriteriju ako bi se time derogirao prorogacijski sporazum. Atrakcija predviđena za obično materijalno suparničarstvo (50., 196/1.1.) ne bi smjela biti jačom od prorogacije. U protivnom bi se sporazumu o prorogaciji naknadnim manevrima tužitelja kojim bi stvorili uvjete za zasnivanje odnosa običnog materijalnog suparničarstva prema atrakcijskom kriteriju tom sporazumu mogla oduzeti svaka relevantnost u konkretnom slučaju. Kad je u pitanju jedinstveno suparničarstvo koje nije nužno, kada bi dakle o dispoziciji tužitelja ovisilo hoće li ga zasnovati ili neće, trebalo bi vrijediti isto što i za obično materijalno suparničarstvo.

⁵ Ss: Grs-290/76 - ZSO 4/77-301. Kratica "Ss" označava bivši Savezi sud. U ovom će se radu za označavanje judikata i njihovih izvora upotrebljavati kratice upotrijebljene u knjizi Triva, S.; Dika, M., *Građansko parnično procesno pravo*, 7. izd., Zagreb, 2004.

⁶ O ovom suparničarstvu usporedi Dika, M., *Građansko parnično pravo*, IV, Stranke, njihovi zastupnici i treći u parničnom postupku, Zagreb, 2008., § 21/4.; Triva, Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 445, 446.

⁷ Usporedi Dika, *op. cit.* u bilj. 6, § 20.; Triva, Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 443.

U praksi je izraženo i stajalište da će u slučaju u kojemu se uz spor za koji je ugovorena mjesna nadležnost istakne i drugi koji nije obuhvaćen sporazumom za oba biti mjesno nadležan sud nadležan prema zakonu, a ne prorogirani.⁸ Ni to se stajalište ne čini opravdanim. Njime se tuženiku onemogućuje da - u slučaju u kojem je tužba za kumulirane zahtjeve podnesena sudu koji je nadležan za zahtjev za koji sporazum o prorogaciji nije sklopljen - ostvari svoje pravo da mu za spor na koji se odnosi sporazum o prorogaciji sudi dogovoreni sud. Sud bi u slučaju prigovora o nenadležnosti prorogiranoga suda za jedan od kumuliranih sporova trebao razdvojiti postupke i oglasiti se nenadležnim za spor za koji nema ugovora o prorogaciji. Atrakcija predviđena za objektivnu kumulaciju (188/1.) ne bi vrijedila u slučaju prorogacije nadležnosti za jedan od kumuliranih sporova.

Izloženo stajalište da će u slučaju u kojemu se uz spor za koji je ugovorena mjesna nadležnost istakne i drugi koji nije obuhvaćen sporazumom za oba biti mjesno nadležan sud nadležan prema zakonu, a ne prorogirani, implicira i shvaćanje da se pravila o atrakciji nadležnosti ne bi primjenjivala kad bi sud koji bi prema tim pravilima trebao postati nadležan bio sud čija je nadležnost utvrđena sporazumom o prorogaciji. Riječ je zapravo o pitanju može li sud čija je mjesna nadležnost prorogirana postati mjesno nadležan prema kriterijima o atrakciji takve nadležnosti i za sporove za koje inače ne bi bio tako nadležan da nije sklopljen ugovor o prorogaciji. To se pitanje drukčije može postaviti i kao pitanje primjenjuju li se pravila o atrakciji mjesne nadležnosti samo kad je zakonom za određeni spor utvrđena mjesna nadležnost suda koji bi trebao prema tim pravilima postati tako nadležan prema atrakcijskim kriterijima i za sporove za koje inače prema zakonu nije nadležan, ili u svim slučajevima kad je na bilo koji način, pa i prorogacijom, utvrđena nadležnost suda koji bi prema pravilima o atrakciji mjesne nadležnosti trebao postati nadležan za sporove za koje inače ne bi prema zakonu ili na temelju sporazuma stranaka bio nadležan. Budući da se primjena pravila o atrakciji mjesne nadležnosti ne uvjetuje načinom na koji je utemeljena mjesna nadležnost suda koji bi prema njima mogao postati nadležan i za sporove za koje inače ne bi bio nadležan, trebalo bi uzeti da bi primjeni tih pravila bilo mjesta i kad bi se mjesna nadležnost suda čija se nadležnost atrahira zasnivala na ugovoru o prorogaciji. I u tom bi se slučaju analogno ostvarivali pravozaštitni ciljevi atrakcije nadležnosti kao i u onima u kojima se mjesna nadležnost suda čija se nadležnost atrahira temelji izravno na zakonu.

⁸ Ss: Grs-6/83 - SP 758/42.

Treba uzeti da prorogacija mjesne nadležnosti ne bi bila dopuštena ni u sporovima za poništaj pravorijeka arbitražnih sudova, i to stoga što je rješavanje tih sporova povjereno samo dvama sudovima u državi - Trgovačkom sudu u Zagrebu za odlučivanje o tužbama za poništaj arbitražnih pravorijeka u predmetima iz stvarne nadležnosti trgovačkih sudova, a Županijskom sudu u Zagrebu u ostalim predmetima (*arg. ex* 43/1. ZA). Budući da prorogacija pretpostavlja postojanje barem dvaju konkurentno stvarno nadležnih sudova između kojih bi stranke mogle izabrati sud koji bi bio mjesno nadležan za rješavanje njihovih sporova, u slučaju u kojem je stvarna nadležnost za rješavanje određene vrste sporova povjerena isključivo samo jednom sudu, mogućnosti izbora nema, pa time ni prorogacije.

Zbog nemogućnosti izbora, prorogacije ne bi bilo ni u sporovima za zabranu štrajka i isključenja s rada ako štrajk ili isključenje s rada obuhvaća područje dviju ili više županija. Naime, u tom slučaju o takvim sporovima odlučuje Županijski sud u Zagrebu (283/2. ZOR⁹). Moglo bi biti sporno bi li stranke mogle prorogirati mjesnu nadležnost županijskog suda za odlučivanje u sporovima o štrajku ili isključenju s rada kad štrajk ili isključenje s rada obuhvaćaju samo područje jedne županije, i to stoga što u takvim sporovima "odlučuje nadležni županijski sud" (283/1.). Budući da zakonom nije za te sporove izrijekom propisana isključiva mjesna nadležnost određenog stvarno nadležnog suda te s obzirom na to da takvih sudova ima više, ne bi bilo zakonske zapreke da se za njih dopusti prorogacija mjesne nadležnosti. Tome bi u prilog govorili i sasvim pragmatični razlozi - trebalo bi prihvatiti suglasnost stranaka da svoj spor povjere onom od stvarno nadležnih sudova u čiju kompetentnost, objektivnost itd. imaju povjerenja.

4. Stvarna nadležnost prorogiranog suda

Prvostupanjski sud čija se nadležnost prorogira mora biti stvarno nadležan (70/1.)¹⁰ Tu je pretpostavku praksa kazuistički relativizirala *in favorem* prorogacije. Tako je zauzeto stajalište da će sporazum biti valjan iako (u vrijeme kad treba tužiti) više nema (u sporazumu) predviđenog suda, ako se iz tog sporazuma može sa sigurnošću zaključiti prema kojem su kriteriju stranke ugovorile nad-

⁹ ZOR: Zakon o radu (Narodne novine, br. 149/2009, 61/2011).

¹⁰ VSH: R-322/84 - PSP 27/123; Gr-10/92 - IO 1993/237; Gr 1-784/03 - IO 2/03-207.

ležni sud.¹¹ Zauzeto je i stajalište da sporazum o nadležnosti suda u određenom mjestu implicate sadržava i odredbu prema kojoj je u prvom stupnju nadležan stvarno nadležan sud u tom mjestu.¹² Suđeno je i da je sporazum o mjesnoj nadležnosti pravno valjan i kad sud naveden u tom sporazumu nije stvarno nadležan ako u istom mjestu postoji stvarno nadležni sud¹³, te da je klauzula kojom stranke ugovaraju nadležnost stvarno nadležnog suda u određenom mjestu pravovaljani sporazum o mjesnoj nadležnosti bez obzira na to što nije označen naziv suda.¹⁴ Što više, odlučeno je da sporazum o prorogaciji vrijedi iako je označeni sud stvarno nenadležan, s time da spor u ugovorenom mjestu sudi stvarno nadležni sud.¹⁵

U situaciji u kojoj postoje općinski i trgovački sudovi standardne i sužene stvarne nadležnosti zahtjev da sud čija se nadležnost prorogira treba biti stvarno nadležan trebalo bi shvatiti u smislu da stranke ne bi mogle za rješavanje sporova koji ne pripadaju u stvarnu nadležnost općinskih, odnosno trgovačkih sudova sužene stvarne nadležnosti prorogirati nadležnost jednog od takvih sudova, već samo općinskih i trgovačkih sudova standardne (redovne) stvarne nadležnosti. Slično bi vrijedilo i u situaciji u kojoj bi bila riječ o sudovima standardne i proširene stvarne nadležnosti.

5. Forma sporazuma o prorogaciji

Da bi bio valjan, sporazum o prorogaciji treba biti sklopljen u pismenom obliku (70/2.). Novelom 2003., po uzoru na prijašnje odredbe članaka 470. i 471. ZPP-a o obliku ugovora o izbranom sudu, posebnim je pravilom određeno da će se smatrati da je taj sporazum sklopljen u pismenom obliku i ako je sklopljen razmjenom pisama, teleksa ili drugih komunikacijskih sredstava koja omogućuju pisani dokaz o sklopljenom ugovoru (70/4.). Upravo će u tom pogledu dragocjeno poslužiti arbitražna doktrina i praksa o formi arbitražnog ugovora formirana u primjeni navedenih odredaba.

¹¹ Ss: Grs-258/74 - ZSO 1/76-172; Ss: Grs-123/79 - ZSO 4/79-191; Ss: Grs-65/80 - ZSO 2/80-140)

¹² VPSH: Pž-2340/82 - PPP 10/84-73.

¹³ Okrs SP: Gž-794/90 - PSP 47/130; ŽS BJ: Gž-199/92 - ING PSP 1999-8-54.

¹⁴ PSH: Pž-1298/92 - Praxis 1/184.

¹⁵ VPSSr: Pž-3156/82 - PPP 12/83.

Premda to nije izrijekom predviđeno, trebalo bi uzeti da upućivanje u glavnom ugovoru na tzv. opće uvjete za sklapanje pravnoga posla, tekst drugog ugovora i sl. koji sadržavaju prorogacijsku klauzulu ima značenje sporazuma o prorogaciji ako je upućivanje takvo da je klauzula sastavni dio toga ugovora (*arg. per analogiam ex 6/4. ZA*).

Da bi sporazum o prorogaciji proizvodio svoj relevantni učinak, da bi se njime određivala mjesna nadležnost određenog suda, mora, kako to njegov naziv kaže, biti sporazum stranaka, izraz suglasnosti njihovih volja. Upravo je zbog nedostatka toga svojstva suđeno da prorogacijska klauzula na fakturi ne predstavlja ugovor o prorogaciji¹⁶, da račun kao jednostrana izjava volje ne može predstavljati sporazum o mjesnoj nadležnosti¹⁷, da ugovor o prorogaciji na teretnici prema naredbi koju potpisuju zapovjednik broda i krcatelj veže samo potpisnike, ne i zakonitog imatelja teretnice¹⁸, da tovarni list nije ugovor o prorogaciji već samo potvrda o sklopljenom ugovoru o prijevozu¹⁹, da klauzula u tovarnom listu o mjesnoj nadležnosti nije pravovaljana ako tovarni list nisu potpisale osobe koje su ovlaštene zastupati prijevoznika i primatelja, a isto tako i u slučaju ako se nalazi ispod potpisa stranaka²⁰, da pravila igre loto kojima se određuje mjesna nadležnost nemaju značenje sporazuma o mjesnoj nadležnosti jer o prorogaciji ne postoji suglasnost druge strane izražene u pisanoj formi²¹, da statut poslovnog udruženja nije ugovor o prorogaciji jer svi članovi ne glasuju za statut niti ga potpisuju.²²

Punomoć za sklapanje sporazuma o prorogaciji mjesne nadležnosti mora biti dana u pisanoj formi kao što i sam taj ugovor mora biti sklopljen u takvoj formi.²³ Ipak, suđeno je da je isprava o sporazumu o mjesnoj nadležnosti pravovaljana iako je priložena uz tužbu kao ovjereni izvod iz ugovora o prodaji.²⁴ Treba uzeti da se pritom mislilo na izvod koji je ovjerovio sam tužitelj. To je stajalište u skladu s jednim mnogo prije izraženim shvaćanjem da se umjesto izvornika može priložiti neovjerena fotokopija ugovora.²⁵

¹⁶ VSBH: Pž-502/82 - INF 3166/84.

¹⁷ VSRH: Gr-90/96 - IO 2/1996-107.

¹⁸ Vrps: SL-1462/69 - ZSO 1/70-256.

¹⁹ VPSH: SI-2207/78 - PP 9/78-88.

²⁰ PSH: Pž-1095/92 - Praxis 1/85.

²¹ Okrs ZD: Gž-647/88 - PSP 39/106.

²² VRPS: SI-2242/69 - Janković 100.

²³ U tom smislu i PSH: 2575/88 - PSP 10/165.

²⁴ VPSH: Pž-668/88 - PSH 37/131.

²⁵ Ss: Grs-46/75 - ZSO 1/77-156.

Budući da sporazum o prorogaciji treba biti sklopljen prije pokretanja postupka, ovlaštenje za sklapanje toga sporazuma nije sadržano u punomoći za vođenje postupka²⁶, treba uzeti zato što nije na listi parničnih radnja koje punomoćnik sa svojstvom odvjetnika smije na temelju takve punomoći poduzimati izvan parnice, a u vezi s parnicom (*arg. ex 95.*), odnosno zato što punomoćnik bez toga svojstva uopće na temelju nje ne smije - osim ako na to ne bude izrijekom ovlašten - poduzimati radnje izvan parnice, a u vezi s parnicom (*arg. ex 96.*). I jedna i druga kategorija punomoćnika morali bi, da bi smjeli sklopiti sporazum o prorogaciji, biti na to izrijekom posebno ovlašteni.

6. Predmet sporazuma o prorogaciji mjesne nadležnosti

6.1. Općenito

Predmet sporazuma o prorogaciji treba biti determiniran u dva smisla. Prvo, tim sporazumom treba biti određen sud koji će biti mjesno nadležan. Drugo, on treba sadržavati odredbu o sporu ili sporovima koji se povjeravaju na rješavanje izabranom sudu.

6.2. Određenje mjesno nadležnog suda

Sporazumom o prorogaciji stranke u pravilu suglasno određuju prvostupnijski sud koji će biti mjesno nadležan za sporove kojih se taj sporazum tiče (70/1.). Samo posredno, time što su izabrale prvostupnijski sud koji će im suditi, stranke determiniraju i funkcionalnu nadležnost drugih (viših) sudova za odlučivanje o pravnim lijekovima.

Sporazum o prorogaciji nadležnosti za odlučivanje o pravnim lijekovima nije dopušten (*arg. a contrario ex 70/1.*).

Ako je za neki spor predviđena elektivna nadležnost dvaju ili više sudova, stranke su ovlaštene prorogirati nadležnost jednog od tih sudova, ili mjesnu nadležnost nekog drugog stvarno nadležnog suda (70/2.).

Načelno nema zapreke da stranke prorogiraju elektivnu mjesnu nadležnost dvaju ili više sudova. Bilo bi moguće da se stranke sporazumiju o sudovima

²⁶ Usporedi Triva, Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 287.

pred kojima će svaka od njih biti ovlaštena pokrenuti spor - npr. svaka pred sudom svojega sjedišta. Suđeno je, međutim, da nije valjan sporazum prema kojemu je nadležan sud po izboru tužitelja.²⁷

U doktrini je izraženo mišljenje da stranke ne bi mogle ugovoriti da određeni sud ne može biti nadležan za njihov spor (negativni ugovor o prorogaciji).²⁸ Čini se, međutim, da u načelu ne bi smjelo biti zapreke ni za takav sporazum - strankama treba prepustiti da odluče hoće li se koristiti tehnikom pozitivnoga ili negativnoga sporazuma o prorogaciji sve dotle dok se ne mijenja svrha toga sporazuma - sporazumijevanje stranaka o tome koji će im od stvarno nadležnih sudova suditi.

6.3. Određenje sporova

Sporazum o prorogaciji je valjan ("važi") samo ako se tiče (1) određenog spora (koji je već nastao - prorogacijski sporazum u užem smislu) ili (2) svih ili samo nekih sporova koji mogu proisteci iz određenog pravnog odnosa (prorogacijska klauzula) (*arg. ex* 70/3.). *A contrario*, sporazumom o prorogaciji stranke ne mogu utanačiti mjesnu nadležnost nekog suda za rješavanje svih njihovih sporova ili sporova određene vrste koji bi u određenom vremenskom razdoblju ili uopće u budućnosti mogli između njih nastati. Bilo bi moguće, međutim, u jednom sporazumu prorogirati mjesnu nadležnost za sporove koji bi mogli proizaći iz više određenih pravnih odnosa. Bilo bi bitno da u sporazumu ti pravni odnosi budu određeni ili barem određivi, npr. na temelju okvirnoga ugovora.

7. Pozivanje na ugovor o prorogaciji mjesne nadležnosti

Tužitelj se valjano može pozvati na ugovor o prorogaciji samo ako je sklopljen prije podnošenja tužbe jer ga samo u tom slučaju može priložiti uz tužbu (*arg. ex* 70/5.). Neovisno o tome, međutim, budući da više u pravilu ne pazi po službenoj dužnosti na svoju mjesnu nenadležnost (*arg. ex* 20/1.), sud se ne bi mogao oglasiti nenadležnim samo zato što tužitelj nije uz tužbu priložio

²⁷ VRPS Sl: 431/63 - GLA 7/63-29.

²⁸ Triva, Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 287.

prorogacijski sporazum.^{29, 30} Tek bi u povodu prigovora tuženika sud mogao zatražiti od tuženika da priloži taj sporazum. Zato treba relativizirati značenje stajališta da sporazum o mjesnoj nadležnosti koji nije priložen uz tužbu nema učinka.³¹ U praksi je izraženo stajalište da je ovrhovoditelj (tužitelj) - koji je bio zatražio ovrhu na temelju vjerodostojne isprave, a ovršni je sud u povodu ovršenikova prigovora stavio izvan snage rješenje o ovrsi, ukinuo provedene radnje i odlučio da će se postupak nastaviti kao u povodu prigovora protiv platnog naloga - pravovremeno podnio ispravu o prorogacijskom sporazumu ako je tek tada u svojstvu tužitelja to učinio jer je tek tada u tom svojstvu mogao ostvariti svoje pravo da u parnici odlučuje sud čiju su mjesnu nadležnost stranke ugovorile.³² Tuženik se može pozvati na ugovor o prorogaciji samo do onog trenutka do kojega i inače može istaknuti prigovor mjesne nenadležnosti, dakle najkasnije na pripremnom ročištu ili, ako ono nije održano, najkasnije do upuštanja u raspravljanje o glavnoj stvari na prvom ročištu za glavnu raspravu (*arg. ex* 20/1.). Tuženik uz prigovor mora priložiti ugovor.³³ Naime, ako sud odbije njegov prigovor nenadležnosti, tuženik ne bi u (samostalnoj ili nesamostalnoj - 301.) žalbi protiv toga rješenja mogao prvi put priložiti taj ugovor jer se novi dokazi koji se tiču kompetencijskih "materijalnopravnih" pitanja ne mogu iznositi prvi put uz taj pravni lijek (*arg. ex* 352/1.).

Treba se složiti sa stajalištem da je tuženik pravovremeno prigovorio mjesnoj nadležnosti suda kad je prije upuštanja u raspravljanje o glavnoj stvari dostavio sporazum o mjesnoj nadležnosti.³⁴

Tuženik može istaknuti prigovor (stvarne i) mjesne nenadležnosti samo u prigovoru protiv platnog naloga (453/2.). Treba uzeti da bi to pravilo vrijedilo i u slučaju ovrhe na temelju vjerodostojne isprave - ovršnik bi prigovor mjesne nenadležnosti smio podnijeti samo u prigovoru protiv rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave.

²⁹ PSH: Pž-792/91 - PSP 50/186.

³⁰ Upravo se stoga, s obzirom na zakonodavna rješenja uvedena novelom ZPP-a iz 1990. (Službeni list SFRJ, br. 27/1990), čini prevladanim stajalište da se isprava o ugovorenoj mjesnoj nadležnosti mora priložiti tužbi ako stranka zahtijeva da se postupak vodi kod suda koji nije mjesno nadležan (VPSH: Pž-1392/81 - PSP 20/313).

³¹ ŽS ZG: Gž-2883/99 - ING PSP 2000-8-113.

³² VSRH: Gr-829/00 - IO 2/01-167.

³³ SS: Grs-397/77 - ZSO 2/78-207.

³⁴ ŽS ZG: Gž-3120/98 - ING PSP 2000-830.

8. Pravni učinci sporazuma o mjesnoj nadležnosti

Pozitivni učinak sporazuma o nadležnosti jest u tome da se njime utvrđuje prvostupanjski sud koji će biti mjesno nadležan za sporove kojih se tiče, sud kojemu će se tužba moći podnijeti kao nadležnom. Negativni učinak toga sporazuma očituje se u derogaciji nadležnosti suda ili sudova koji bi prema zakonu bili nadležni da on nije bio sklopljen.

Učinak sporazuma o prorogaciji nije apsolutan. Stranke mogu od njega odustati naknadnom dispozicijom, čak i nakon podnošenja tužbe - tužitelj podnošenjem tužbe neprorogiranom sudu, a tuženik propuštanjem pravodobnog isticanja prigovora nenadležnosti toga suda zbog postojanja prorogacijskog ugovora.

Sporazum o prorogaciji je sporazum sklopljen između sudionika određenog pravog odnosa. Stoga on u pravilu može obvezivati samo ugovorne strane. Po prirodi stvari on obvezuje i nasljednike njegovih potpisnika.³⁵ U praksi su zauzimana različita stajališta o tome prenosi li se ugovor o prorogaciji na novog vjerovnika na kojega je tražbina prenesena.³⁶ Budući da novi vjerovnik (cesionar) i dužnik (cesus) u pravilu preuzimaju pravnu poziciju prenesene tražbine te s obzirom na to da ugovor o prorogaciji nije strogo osobni ugovor, trebalo bi uzeti da se cesijom tražbine prenose i akcesorni uglavci u ugovoru pa tako i prorogacijski sporazum.³⁷

U praksi je opravdano suđeno da sporazum o mjesnoj nadležnosti sadržan u ugovoru o kreditu sklopljenom s glavnim dužnikom ne veže jamca koji nije sklopio takav sporazum s vjerovnikom.³⁸

Prema judikaturi ugovori o prorogaciji mjesne nadležnosti sklopljeni između stranaka s područja različitih federalnih jedinica bivše države nakon državno-pravnog osamostaljenja tih jedinica nisu se pretvorili u ugovore o međunarodnoj nadležnosti, već su prestali vrijediti.³⁹

³⁵ VSH: R-382/84 - PSP 28/79.

³⁶ Triva, Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 286.

³⁷ U tom smislu VI. Sav. u Ss - SP 3/84. Suprotno isti u SP 10/84.14. Citirano prema Triva, Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 286.

³⁸ Okrs VŽ: Gž-769/81 - PSP 19/188.

³⁹ VSH: II Rev-69/92 - IO 1993/235; PSH: Pž-1593/93 - Praxis 1/181.

9. Pravna priroda sporazuma o prorogaciji mjesne nadležnosti

Sporazum o prorogaciji pripada među tzv. procesne ugovore, ugovore kojima stranke disponiraju svojim procesnim pravima i dužnostima.

Na taj se sporazum primjenjuju na odgovarajući način pravila obveznoga prava o ugovorima, ali ne zato što je on građanskopravne prirode⁴⁰, već kao opća pravila ugovornoga prava koja bi trebala vrijediti za sve vrste ugovora ako za pojedine od njih ne bi što drugo bilo predviđeno, zbog čega bi ih, u nedostatku izričitih posebnih odredaba, trebalo primijeniti i na tzv. procesne ugovore.

Zato što se sporazumom o prorogaciji disponira pravima i obvezama procesne naravi, ugovorne strane osim pravne i poslovne sposobnosti moraju imati i stranačku i parničnu sposobnost, odnosno morale bi biti valjano zastupane ako ne bi bile poslovno, odnosno parnično sposobne. Upravo stoga, zbog različitoga tretmana poslovne i parnične sposobnosti s obzirom na valjanost pravnih radnji koje poslovno, odnosno parnično nesposobne osobe mogu poduzimati, sporazum o prorogaciji ne bi se smio moći sklopiti kao šepavi pravni posao, odnosno ako bi kao takav bio sklopljen, morao bi biti odobren prije nego što bi trebao proizvesti relevantne učinke u parnici.

Procesnopravne učinke sporazuma o prorogaciji treba prosuđivati prema procesnom pravu suda kojemu se takav ugovor podnosi.⁴¹

Pravnu prirodu sporazuma o prorogaciji trebalo bi tretirati analogno kao i pravnu prirodu ugovora o arbitraži, osobito glede autonomnosti prorogacijske klauzule u odnosu na glavni ugovor⁴², što znači da bi i u odnosu na taj sporazum trebalo, *mutatis mutandis*, primijeniti tzv. *separability* doktrinu.⁴³

III. PREŠUTNA PROROGACIJA

Do prešutne prorogacije dolazi u slučajevima u kojima se tuženiku koji je propustio da pravodobno, u određenom procesnom stadiju istakne prigovor

⁴⁰ Prema Triva, Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 287, ugovor o prorogaciji zaključuje se izvan i prije parnice, pa nije parnična radnja stranaka. Za njegovu valjanost mjerodavni su i propisi građanskog prava. O tome da je riječ o procesnom ugovoru i time o specifičnoj parničnoj radnji, vidi Dika, *op. cit.* u bilj. 6, V, § 54/2.

⁴¹ U tom smislu i Triva, Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 287.

⁴² Usporedi Triva, Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 287.

⁴³ Usporedi Triva, Dika, *op. cit.* u bilj. 5, str. 855, 872, 873, iako ti autori ne rabe izrijeком taj naziv za označavanje te doktrine.

nenadležnosti, zbog čega je izgubio pravo na taj prigovor, imputira da je time implicate prihvatio ponudu tužitelja koji je tužbu podnio nenadležnom sudu da im sudi taj sud. Prešutno se mogu prorogirati međunarodna, stvarna i mjesna nadležnost. U nastavku će biti riječi samo o prešutnoj prorogaciji mjesne nadležnosti.

Još su novelom ZPP-a iz 1990.⁴⁴ bitno ograničena ovlaštenja suda da po službenoj dužnosti pazi na svoju mjesnu nenadležnost. Sud može tako paziti samo kad postoji **isključiva mjesna nadležnost** nekog drugog suda i zbog toga se može proglasiti mjesno nenadležnim najkasnije na pripremnom ročištu ili, ako ono nije održano, do upuštanja tuženika u raspravljavanje o glavnoj stvari (20/2.).⁴⁵ Nakon toga on gubi pravo to učiniti - na vlastiti poticaj ili u povodu nepravodobno podnesenog prigovora tuženika.

Budući da tuženik može prigovor mjesne nenadležnosti podnijeti najkasnije na pripremnom ročištu ili, ako ono nije održano, do upuštanja u raspravljavanje o glavnoj stvari na prvom ročištu za glavnu raspravu (20/1.), ako to ne učini u tim stadijima postupka gubi pravo doводити u pitanje mjesnu nadležnost suda kojemu je tužba podnesena. S obzirom na to da se ni sud nakon tog trenutka, čak ni u slučajevima za koje je predviđena isključiva mjesna nadležnost ne može po službenoj dužnosti proglasiti mjesno nenadležnim, tuženiku se može imputirati da je propuštanjem da pravodobno istakne prigovor mjesne nenadležnosti prešutno prihvatio prijedlog tužitelja da im sudi mjesno nenadležni sud (prešutna prorogacija mjesne nadležnosti).

U povodu pravodobno podnesenog prigovora tuženika sud se može proglasiti mjesno nenadležnim tijekom čitavog prvostupanjskog postupka, dakle sve do donošenja konačne odluke.⁴⁶ Okolnost da je tuženik prethodno podnio pismeni odgovor na tužbu ne prekludira ga u pravu da taj prigovor istakne na pripremnom ročištu ili, ako ono nije održano, na prvom ročištu za glavnu raspravu.⁴⁷ Tuženik može odustati od svojeg prigovora. U tom slučaju treba uzeti kao da nije ni podnesen.⁴⁸

U judikaturi je izraženo stajalište da tuženik koji se na prvom ročištu za glavnu raspravu nije upustio u raspravljavanje o glavnoj stvari ne može prigovor

⁴⁴ Službeni list SFRJ, br. 27/1990.

⁴⁵ Tako i VsH: Gr-127/91, Gr- 352/91 - IO 1993/248.

⁴⁶ Slično ŽsBj: Gž-1662/97 - ING PSP 1998-8-30.

⁴⁷ VsH: R-6/84 - NZp 25/85/122; VsH: R-316/84 - PSP 27/119.

⁴⁸ Ss: Grs- 294/75 - JJKP 44.

mjesne nenadležnosti istaknuti tek na drugom ročištu za glavnu raspravu prije upuštanja u raspravljanje o glavnoj stvari.⁴⁹ To bi stajalište trebalo relativizirati u smislu da bi tuženik bio prekludiran u svojem pravu na isticanje prigovora mjesne nenadležnosti samo ako mu je na prvom ročištu za glavnu raspravu na kojem se nije upustio u raspravljanje o glavnoj stvari to bilo omogućeno.

Prema judikaturi tuženik je pravovremeno prigovorio mjesnoj nadležnosti suda ako je prije upuštanja u raspravljanje o glavnoj stvari podnio sporazum o mjesnoj nadležnosti.⁵⁰

Tužitelj nije ovlašten istaknuti prigovor mjesne nenadležnosti niti pobijati presudu zbog mjesne nenadležnosti zato što je, podnijevši tužbu određenom sudu, izrazio svoje stajalište da je taj sud mjesno nadležan i time konzumirao svoje pravo dovoditi u pitanje njegovu nadležnost.⁵¹ On bi, ipak, mogao - sve dok sud može po službenoj dužnosti reagirati na svoju mjesnu nenadležnost, odnosno dok tuženik tomu može prigovoriti - na to upozoriti sud i protivnika i time posredno stvoriti uvjete za to da se sud po službenoj dužnosti ili u povodu prigovora tuženika proglasi mjesno nenadležnim. Tužitelj bi, svakako, mogao povući tužbu, uz opće uvjete za poduzimanje te radnje (193.), i podnijeti je nadležnom sudu. On, međutim, ne bi mogao pobijati presudu zato što sud nije po službenoj dužnosti pravovremeno reagirao na svoju mjesnu nenadležnost, odnosno zato što nije tako učinio na njegov poticaj (*arg. ex* 354/2.3.).

U postupku za izdavanje platnoga naloga sud se ne može po službenoj dužnosti oglasiti mjesno nenadležnim, a tuženik može istaknuti prigovor mjesne nenadležnosti samo u prigovoru protiv platnog naloga (453.). Ako sud nakon izdavanja platnog naloga utvrdi da je mjesno nenadležan, neće ukinuti platni nalog nego će nakon pravomoćnosti rješenja kojim se oglasio nenadležnim ustupiti predmet nadležnom sudu (454/2.).

Propuštanje pravodobnog isticanja prigovora mjesne nenadležnosti, odnosno propuštanje suda da po službenoj dužnosti pazi na svoju mjesnu nenadležnost, ima za posljedicu da mjesno nenadležni sud postaje mjesno nadležan - naknadno utemeljenje mjesne nadležnosti.

⁴⁹ Žs KO: Gž-964/99 - ING PSP 2000-8-4.

⁵⁰ ŽS ZG: Gž-3120/98 - ING PSP 2000-830.

⁵¹ Slično VSH: R-157/74; VTS: Pž-3406/93 - Praxis 2/81.

IV. NEKE OPASKE *DE LEGE FERENDA*

Novelom iz 2003. - u sklopu općeg povećanja važnosti stranačke autonomije u parničnom postupku - nastavljena je tendencija proširenja mogućnosti da stranke svojim dispozicijama izrijekom ili prešutno utječu na određivanje i utemeljenje nadležnosti suda u prvostupanjskom postupku. Pritom se, iako za sada dosta diskretno, naznačuje određeno približavanje uređenja instituta prorogacije nadležnosti uređenju ugovora o arbitraži. Treba očekivati da će zakonska regulativa i sudska praksa, slijedeći u tom smislu doktrinarne poticaje, sve više rješenja razvijenih na području ugovaranja nadležnosti arbitražnih sudova prihvaćati i glede pretpostavaka i modaliteta sporazumnog određivanja nadležnosti državnih sudova u parničnom postupku.

Sažetak

Mihajlo Dika*

PROROGATION OF LOCAL JURISDICTION IN CROATIAN LAW

The paper presents relevant characteristics of the legal notion prorogation of local jurisdiction in Croatian law after the amendments of its legislative framework by Novella of Civil Litigation Act of 2003. Explicit and implied prorogations of local jurisdiction are reviewed separately. Within the section on explicit prorogation, prerequisites of its validity (limits of prorogation, jurisdictional issues, the form and subject of the prorogation agreement) and modalities of reference to the prorogation agreement during the procedure are defined. The paper also aims to determine the effects of the prorogation agreement and to answer the question of its legal nature. In section on implied prorogation, prerequisites, modalities and effects of basing jurisdiction by prorogation are dealt with. Conclusively, and related to introductory considerations, the need for further approaching of prorogation agreement and arbitration agreement is emphasised.

Key word: prorogation, local jurisdiction

* Mihajlo Dika, Ph. D., Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

